

УДК 82.09

Ю. О. Галан,
аспірант

(Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка)

НАРАТОР ЯК ЕЛЕМЕНТ НАРАТИВНОЇ СТРУКТУРИ ТВОРІВ ДЖОРДЖ ЕЛІОТ

У статті досліджено роль, яку відіграє наратор як елемент наративної структури творів Джордж Еліот. Аналіз типу наратора дозволяє спростувати твердження про його ототожнення з особою письменниці безпосередньо і дає змогу окреслити основні функції, які авторка втілила у свого оповідача як посередника між читачем та фікційним світом літературних творів. Також мова йде про те, що формування дійсності у літературному творі не відображає порядок, який є присутнім у світі, а є швидше власним світом наратора, світом, який йому пригадується і який він інтерпретує зі своєї власної точки зору у формі нарації. І саме цей оповідач є невід'ємною частиною наративної моделі твору в творах Джордж Еліот і він характеризується як історичний романіст, що пише про те, що для нього є реальним, про реальних людей і реальні події.

Гордон С. Хайт стверджує у своїх дослідженнях, що майже всі читачі романів Джордж Еліот прагнуть ототожнити наратора з особистістю авторки безпосередньо [1: 339]. Ще в 1872 Едвард Доуден зазначив, що наратора потрібно розглядати як другу особистість авторки ("author's second self") [1: 64], але на практиці очевидно, що критикам зручно розцінювати особу оповідача як саму Джордж Еліот. Це ставлення до наратора захопило погляди, які вже були поширеними серед багатьох читачів, що авторка особисто втручається дуже часто і таким чином впливає на сприймання твору читачем. Ці втручання розглядаються як знаки надмірного моралізму або небажання дозволити наративу говорити самостійно. Використання терміну "всезнаючого наратора" при аналізі творів також захопило ототожнення наратора з Джордж Еліот, оскільки лише автор може володіти всеохоплюючим знанням про уявний світ роману. Проте, на нашу думку, не доцільно вважати, що наратором є сама авторка, яка оповідає від свого імені. Тому, **мета нашої статті** полягає у дослідженні наратора як елемента наративної структури романів Джордж Еліот. І це, у свою чергу, дасть змогу глибше осмислити літературну спадщину Джордж Еліот.

Одне з найголовніших критичних тверджень, яке висувала Джордж Еліот і яке заслуговує бути процитованим, було знайдено в листі, який вона написала Джону Блеквуду. Воно виражає її побоювання, що книга Александра Мейна з уривками її робіт, які включають багато моментів, де наратор звертається до читача, може створити хибне уявлення про те, що її романи не є літературними цілими:

If it were true I should be quite stultified as an artist. Unless my readers are moved towards the ends I seek by my works as wholes than by an assemblage of extracts, my writings are a mistake. I have always exercised a severe watch against anything that could be called preaching, and if I have ever allowed myself in dissertation or in dialogue [anything] which is not part of the structure of my books, I have sinned against my own laws... [1: 79].

Здається зрозумілим, що вона мала на увазі, що коментарі наратора і його втручання є частиною наративної структури її літературних творів. І тому, на нашу думку, стає важливим дослідити роль, яку наратор відіграє в структурі творів Джордж Еліот, замість того, щоб ототожнювати розповідача з особою авторки.

Це один факт, який свідчить про те, що Джордж Еліот бажала відокремити себе від особи наратора, є те, що вона бачить свого наратора чоловіком. У творах "Сцени із життя духовенства" та "Адам Бід" ясно видно, що наратор чоловік. Та ще більш цікавим і важливим є той факт, що в творах Джордж Еліот наратор характеризується як історичний романіст, що пише про те, що для нього є реальним, про реальних людей і реальні події. Візьмемо для прикладу сімнадцяту главу роману "Адам Бід". Хоча спочатку автор, здається, розповідає від власної особи і звертається до читача наче вони обоє сприймають твір як чисту белетристику з уявними персонажами, проте ми читаємо пізніше в тій же главі: *"But I gathered from Adam Bede, to whom I talked of these matters in his old age ..."* [2: 272]. Це доводить той факт, що авторка хотіла аби наратор розповідав історії про людей, яких він знав. Це також відноситься й до інших романів. У творі "Млин на Флосі" перша глава складається із спогадів оповідача про реальні події та реальних людей:

Ah, my arms are really benumbed. I have been pressing my elbows on the arms of my chair, and dreaming that I was standing on the bridge in front of Dorlcote Mill, as it looked one February afternoon many years ago... [3: 6]

У романах Джордж Еліот її наратор розповідає про події як про історію, а про себе як про історика. Так, у романі "Мідлмарч" є наступні слова:

We belated historians must not linger after his [Fielding's] example; and if we did so. It is probable that our chat would be thin and eager, as if delivered from a camp-stool in a parrot-house. I at least have so much to do in certain human lots, and seeing how they were woven and interwoven, that all the light I can command must be concentrated on this particular web. And not dispersed over that tempting range of relevancies called the universe [4: 214].

І у 9 главі роману "Даніель Деронда" наратор говорить:

© Галан Ю. О., 2012

Some readers of this history will doubtless regard it as incredible that people should construct matrimonial prospects on the mere report that a bachelor of good fortune and possibilities was coming within reach . . . But, let it be observed, nothing is here narrated of human nature generally: the history in its present stage concerns only a few people in a corner of Wessex – whose reputation, however, was unimpeached, and who, I am in the proud position of being able to state, were all on visiting terms with persons of rank...[4: 102]

Іноді наратор говорить про персонажів як про людей, яких він знає особисто:

...pardon these details for once – you would have learned to love them if you had known Caleb Garth [4: 355].

Твір "Ромола" особливо цікавий у зв'язку з тим, що наратор не може одночасно бути сучасником із читачем і знайомим із персонажами, оскільки події твору розвиваються в пізньому XV столітті. Якщо оповідач є просто всезнаючим автором, то це не повинно створювати жодних проблем. Але якщо вважати, що наратор є частиною наративної моделі твору, постає проблема, як міг оповідач надбати такі знання про персонажів, які існували в історично віддалений час? Події інших творів Джордж Еліот розгорталися в період, коли було можливим для наратора бути сучасником перших читачів романів і одночасно знати персонажів як реальних людей або мати можливість дізнатися про них від інших і написати роман. Спосіб, за допомогою якого Джордж Еліот обійшла цю перешкоду, свідчить про те, що вона бачила проблему у виправданні обізнаності наратора про людей, яких він не міг ніколи знати. У "Передмові" стає очевидним, що оповідач є сучасником з читачем, але для того, щоб розповісти історію, він викликає дух мертвого флорентійця, який повертається до місць і людей, яких він знав, і служить центром свідомості для роману. Наратор слідує за пильним поглядом флорентійця і інтерпретує все, що він бачить зі своєї власної (так би мовити сучасної) точки зору. Але істотно, що розповідач не посилається на себе в першій особі в творі, хоча є багато коментарів і думок з його сторони. Вочевидь втручання оповідача у формі першої особи (як це є у романі "Мідлмарч") було б невідповідним, якщо він лише інтерпретує те, що бачить флорентісець.

Але постає очевидне питання: чому Джордж Еліот вважає необхідним представити наратора як історичного романіста, що розповідає про реальних людей і реальні події? Ця причина має відношення, на нашу думку, до її стурбованості щодо проблеми розгляду реалізму в романах. Важливе заперечення реалістичного представлення світу у романі полягає у тому, що нарація наче нав'язує форму фікційного світу, який є обраним для опису. Нарація є своєрідною формою створення світу, а не нейтральним або ж його об'єктивним описом. Створюючи ілюзію, що наратор пише роман про людей і події, які реально для нього існували, Джордж Еліот долає певні проблеми, з якими вона зустрічалася як автор реалістичних романів. Форма роману, формування дійсності, з яким він має справу, не відображає порядок, який є присутнім у світі, а є швидше власним світом наратора, світом, який йому пригадується і який він інтерпретує зі своєї власної точки зору у формі нарації. І саме цей оповідач є невід'ємною частиною наративної моделі твору, саме він обирає з якого моменту розпочати оповідь, яку форму нарації обрати і де завершити свою історію. Саме така наративна стратегія, де наратор пише твір про реальні події та реальних людей є надзвичайно логічним вирішенням проблеми того, як наратив, який нав'язує дійсність, може бути виправданим і може називатися реалістичним романом.

Досліджуючи наративну стратегію Джордж Еліот щодо типу обраного нею наратора варто зазначити, що це питання стосується й естетичної сторони літературних творів. Як було вже зазначено, вторгнення наратора є результатом високого моралізму авторки або її небажанням дозволити читачеві сформувати свої власні висновки. У ранніх роботах таких, як "Сцени із життя духовенства" та "Адам Бід" можна сміло зазначити, що наратор є дещо незграбним у своїх коментарях, але в "Мідлмарч", де присутність оповідача є навіть більш очевидною, авторка досягає, на наш погляд, більшого естетичного ефекту, незважаючи на несприятливу критику.

Джордж Сейнер так відреагував на тип наратора у творі "Мідлмарч": "Втручаючись постійно у наратив, Джордж Еліот намагається переконати нас у тому, що повинне бути очевидним у її літературних творах" [1: 314]. Навіть її захисник, В. Дж. Харві, вважає очевидним, що присутність наратора стає небажаною, коли авторка безпосередньо втручається у наратив у вигляді поводиря або у формі морального коментаря. Обидва критики ототожнюють оповідача з особою Джордж Еліот безпосередньо. Але ці критики не беруть до уваги естетичну мету, яку може переслідувати така наративна техніка, як залучення настирливого наратора: а саме той факт, що це відділяє читача від драматичної дії, утримує зворотне емоційне ототожнення, і, таким чином, робить читача здатним до активної участі в інтерпретації фікційного світу. Іншими словами, ці вторгнення відіграють роль ефекту відчуження: вони проєктуються, аби виконувати анти-драматичну функцію відділення і віддалення. Очевидно, що в "Мідлмарч", ця наративна техніка залучається найбільше і досягає великого художнього успіху:

One morning, some weeks after her arrival at Lowick. Dorothea – but why always Dorothea? Was her point of view the only possible one with regard to this marriage? I protest against all our interest, all our effort at understanding being given to the young skins that look blooming in spite of trouble; for these too will get faded, and will know the older and more eating griefs which we are helping to neglect [4: 269].

Це, мабуть, саме той випадок, коли В. Дж. Харві вважав би небажаним втручання автора, що несе у собі моральну оцінку. Але поза сумнівом це втручання було ретельно обдуманим і служить воно для того аби розірвати такий тісний зв'язок читача та Доротеї. Джордж Еліот заводить читача у пастку. Все вело до того, що читач дізнається про шлюб Доротеї саме з її точки зору, і раптом цей уривок вибиває ґрунт з-під його ніг. Замість того аби прослідкувати розвиток подій з уже сталої точки зору, читачам доводиться змиритися із позицією Кейсобона. Ця різка зміна фокалізації була задіяна по двох причинах. По-перше, для роману важливо показати різноманітність точок зору відносно будь-якого питання, що виникає у творі, і вказати на те, що певна фокалізація притаманна певними інтересами. По-друге, для Джордж Еліот важливо зруйнувати шаблонні відгуки та погляди читачів і, таким чином, підштовхнути їх до власної інтерпретації творів, а такі зміни центру фокалізації у творі допомагають досягти цієї мети.

У тексті зустрічаються й інші уривки, які виконують подібні функції. Наприклад, емоційний спалах сера Джеймс Четтем, коли він дізнався, що Доротея заручена з Кейсобоном:

Good God! It is horrible! He is no better than a tummy! (обрана фокалізація показує світ очима знехтуваного шанувальника) [4: 58].

Оповідач критикує погляди сера Джеймса і пані Кедуолледер щодо Кейсобона:

I protest against any absolute conclusion, any prejudice derived from Mrs. Cadwallader's contempt for a neighbouring clergyman's alleged greatness of soul, or Sir James Chettam's poor opinion of his rival's legs, – from Mr. Brooke's failure to elicit a companion's ideas, or from Celia's criticism of a middle-aged scholar's appearance. I am not sure that the greatest man of his age, if ever that solitary superlative existed, could escape these unfavourable reflections of himself in various small mirrors ... [4: 83].

Оскільки читач розділяє погляди сера Джеймса і пані Кедуолледер щодо Кейсобона, критичний виступ наратора змушує читача протистояти складності дійсності ситуації і заохочує більш співчутливо розглядати персонажа. Використання епіграфів, що збільшується в пізніх романах, також виявляє зацікавленість Джордж Еліот до створення певної відстані між читачем і подіями твору таким чином, щоб він міг сприймати твір з більшим критичним усвідомленням.

На нашу думку, якщо б читачі визнали важливість наратора в структурі літературних творів Джордж Еліот і сприймали його як частину фікційного світу, а не як особу Джордж Еліот безпосередньо, це б допомогло глибше оцінити літературну спадщину цієї видатної англійської письменниці. Адже оповідач не лише розповідає нам про події та людей, а створює таку атмосферу, що в один момент ми відчуваємо себе персонажами твору, в інший – не розуміємо чому все змінилося так раптово, а іноді губимося у кругообігу життя фікційного світу. А саме такі емоції та переживання змушують читача активно інтерпретувати фікційний світ, ставити запитання і давати власні відповіді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. A Century of George Eliot Criticism / [ed. Gordon S. Haight]. – London, 1966. – 339 p.
2. Adam Bede. The Works of George Eliot : 24 vols. / Adam Bede ; Cabinet ed. Edinburgh and London, n. d. 1878-1885.
3. W. J. Harvey. The Art of George Eliot / W. J. Harvey. – New York : Oxford University Press, 1965. – 6 p.
4. Mill on the Floss / [ed. Gordon S. Haight]. – Oxford : Clarendon Press, 1980. – 214 p.
5. Middlemarch / [ed. David Carroll]. – Oxford : Clarendon Press, 1986. – 85 p.
6. Bloom Harold. George Eliot : Modern Critical Reviews / Harold Bloom. – New York : Chelsea, 1986. – 272 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. A Century of George Eliot Criticism / [ed. Gordon S. Haight]. – London, 1966. – 339 p.
2. Adam Bede. The Works of George Eliot : 24 vols. / Adam Bede ; Cabinet ed. Edinburgh and London, n. d. 1878-1885.
3. W. J. Harvey. The Art of George Eliot / W. J. Harvey. – New York : Oxford University Press, 1965. – 6 p.
4. Mill on the Floss / [ed. Gordon S. Haight]. – Oxford : Clarendon Press, 1980. – 214 p.
5. Middlemarch / [ed. David Carroll]. – Oxford : Clarendon Press, 1986. – 85 p.
6. Bloom Harold. George Eliot : Modern Critical Reviews / Harold Bloom. – New York : Chelsea, 1986. – 272 p.

Матеріал надійшов до редакції 13.03. 2013 р.

Галан Ю. О. Нарратор как элемент нарративной структуры произведений Джордж Эллиот.

В статье исследуется роль, которую играет наратор как элемент нарративной структуры произведений Джордж Эллиот. Анализ типа нарратора позволяет опровергнуть утверждение о его отождествлении с лицом писательницы непосредственно, и дает возможность очертить основные функции, которые автор вложил в своего рассказчика как посредника между читателем и фикционным миром литературных произведений. Также речь идет о том, что формирование действительности в литературном произведении не отображает порядок, который является в мире, а является быстрее собственным миром наратора, миром, который ему вспоминается и какой он интерпретирует из своей собственной точки зрения в форме наррации. И именно этот тип нарратора

является неотъемлемой частью нарративной модели приведенной Джордж Элиот и он характеризуется как исторический романист, который пишет о том, что для него является реальным, о реальных людях и реальных событиях.

Galan Yu. O. Narrator as the Part of the Narrative Structure in the Works of George Eliot.

The article deals with the investigation of the role the narrator plays as the element in the narrative structure of the works by George Eliot. The investigation of the narrator's type gives an opportunity to eliminate the idea of narrator's identification with the author herself, and to highlight the functions of the narrator as the medium between the reader and the fictional world. Also the question is that formation of reality in the literary work does not represent an order which is in the world, but is some personal world of the narrator, world which he remembers and the one he interprets from the own point of view in the form of the narration. And exactly this narrator is an inseparable part of the narrative model of George Eliot's works and he is characterized as a historical novelist, who tells what is real for him, about the real people and real events.